

В. Мілаш, кандидат юридичних наук
(НЮА України)

Про сутнісні елементи юридичної конструкції «договір»

Сьогодні на сторінках дисертаційних досліджень, монографічної літератури, наукової періодики все частіше зустрічаються твердження про те, що договір є загальноправовим поняттям, а його конструкція — міжгалузевою. Договір є гнучким регулятором суспільних відносин, за допомогою якого задовольняються різні потреби (як індивідуальні, так і загальносуспільні) та який перебуває у стані постійного розвитку. Між тим ступінь вивченості договору як універсального регулятора суспільних відносин неадекватний його значенню у правовій реальності, на що безпосередньо звертають увагу деякі науковці. Тривалий час питання про створення загального вчення про договір не підіймалося взагалі чи викликало негативне ставлення (договір традиційно розглядався як інститут цивільного права). Однак, залишення розроблення теорії договору на відкуп цивілістам означає збіднення цієї проблеми, оскільки в дослідженні даного питання вони об'єктивно не можуть йти далі цілей та завдань цивільного права¹. Отже, проблема створення загального поняття та загальної теорії договору поступово почала досліджуватися як загальнотеоретична. Вагомий внесок у розвиток загальної теорії договору здійснили З. Юдін, Б. Пугінський, В. Іванов, Ш. Калабеков, М. Некрсова та ін.²

Метою цієї статті є визначення сутнісних елементів міжгалузевої договірної конструкції та проведення моніторингу наукових поглядів щодо означеної проблематики.

Слід визнати, що найчастіше юридична конструкція «договір» піддавалася дослідженням у межах цивілістичної науки, що зазвичай зво-

¹ Див.: *Лебедев В. М.* Трудовое право: Проблемы общей части. — Томск, 1998. — С. 104.

² Див.: *Юдін З. М.* Тлумачення договору: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 01 / Одеська нац. юрид. акад. — Одеса, 2004. — С. 9; *Пугинский Б. И.* Гражданско-правовой договор // Вестник Московского государственного университета. — Сер. 11. Право. — 2002. — № 2. — С. 57; *Иванов В. В.* Общая теория договора. — М., 2006. — С. 7; *Калабеков Ш. В.* Договор как универсальная правовая конструкция: Дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 01 / Моск. гос. юрид. акад. — М., 2003. — С. 144; *Некрсова М. Е.* Договор как теоретико-правовая категория: Дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 01 / Рос. акад. гос. службы при Президенте РФ. — М., 2004. — С. 13.

дилися до відстоювання його або монічної природи та відповідно ретельного аналізу виділеної тим чи іншим автором окремої правової іпостасі договору, або, навпаки, багатопонятійного тлумачення та виявлення всіх можливих форм його прояву (комплексне розуміння договору як угоди, підстави виникнення правовідносин та форми, якої набуває угода, виникло ще у стародавніх римлян).

Підтримуючи в цілому погляди на договір як багатоаспектне правове явище, вважаємо, що на нормативному рівні з метою однозначного розуміння юридичної термінології та запобігання виникненню юридичних колізій має відобразитися розуміння договору як однієї із його правових іпостасей.

Сам термін «юридична конструкція» досить часто зустрічається в науковій літературі, однак застосовується далеко не однозначно. Одні автори ототожнюють юридичну конструкцію з логічною дедукцією (одиницею логічного мислення); другі — з граматичною конструкцією, визначенням понять; треті — з теоретичними положеннями; четверті — із засобами юридичної техніки, адже їх побудова є одним із конкретних випадків використання моделювання як методу пізнання в правовій науці; п'яті — із засобами регулювання суспільних відносин, ключовим елементом власного змісту права та ін. Юридичним конструкціям, підкреслює А. Черданцев, властиві більшість рис і функцій, притаманних моделям взагалі; як ідеальна модель вони слугують формою відображення дійсності взагалі. *В юридичній конструкції відображуються тільки ті сторони, елементи та властивості суспільних відносин, які врегульовані або можуть бути врегульованими нормами права, відповідно являють собою предмет дослідження саме юридичної науки* (виділено мною — В. М.). Дослідження юридичної конструкції дає змогу одержати більш узагальнені та поглиблені знання про кожні реально існуючі правовідносини¹. В свою чергу, законодавець, спираючись на досягнення юридичної науки, починає свідомо використовувати юридичні конструкції, створені наукою, як засіб побудови нормативного матеріалу. Юридична конструкція може розглядатися і об'єктивно — як засіб правового регулювання, і предметно — як наукова юридична модель²; вона є настільки багатограним правовим феноменом, що може використовуватися у кожному із названих значень. Первісно юридична

¹ Див.: Черданцев А. Ф. Юридические конструкции, их роль в науке и практике // Правоведение. — 1972. — № 3. — С. 12-13.

² Див.: Тарасов Н. Н. Юридические конструкции в праве и научном исследовании (методологические проблемы) // Рос. юрид. журнал. — 2000. — № 3. — С. 27-28.

конструкція виникає як ідеальна модель, сукупність елементів, котра дозволяє дослідити суспільне відношення як об'єкт правового впливу. Після того як об'єкт пізнання досліджено, чітко виявлено змістові характеристики елементів конструкції, остання використовується як засіб побудови нормативно-законодавчого матеріалу, формування термінологічної бази, інакше кажучи, як правовстановлюючий засіб. Юридичною конструкцією можна оперувати з метою формування, обґрунтування теоретичних висновків, а вже у площині правотворчості збудована юридична конструкція виступає як правовий засіб. Крім того, розроблення більшості правових дефініцій неможливе без побудови відповідних теоретичних конструкцій, в противному разі зміст відповідних дефініцій матиме суто формальний характер.

Отже, одним з найважливіших є аспект розуміння категорії «юридична конструкція» як засобу побудови нормативно-законодавчого матеріалу, формування термінологічної бази, який дозволить сформулювати загальне визначення цієї категорії та вирішити інші важливі питання, зокрема окреслити коло підстав визнання недійсним відповідного договору тощо. Теоретичні дослідження господарського, зокрема комерційного, договору підпорядковані практичній меті, якою є ефективна реалізація господарських зв'язків, досягненню котрої, як слушно зазначає М. Овчинников, повністю відповідає погляд на нього як на теоретичну конструкцію, певну систему елементів, що дають змогу ідентифікувати те чи інше відношення як договірне¹. Системою є будь-яка концептуальна сукупність взаємопов'язаних складових, що об'єднуються прямими чи зворотними зв'язками в ціле. Цілісність виникає як система зв'язків між вихідними компонентами. В процесі розвитку цілісного об'єкта змінюються і частини цілого, і сама ця цілісність. Наведені положення використовуються та розвиваються в сучасному філософсько-методологічному напрямі, який одержав назву «системний підхід», та, як справедливо відзначив Б. Пугінський, повною мірою може застосовуватися до такої цілісності як договір².

Нині в правовій науці чітко виокремлюють три основні теорії договору, які намагаються розкрити сутність означеної юридичної конструкції: «консенсуальна теорія» (договір — це домовленість сторін про встановлення, зміну чи припинення прав та обов'язків); «теорія обіцянки» (договір — це обіцянка або набір обіцянок, на які може покластися контрагент) та «актова теорія» (договір — це спільно, на підставі згоди, здійснені

¹ Див.: Овчинников Н. И. Понятие и классификация хозяйственных договоров: Учеб. пособ. — Владивосток, 1970. — С. 35

² Див.: Пугинский Б. И. Вказ. праця. — С. 41.

відокремлені волевиявлення двох чи більше уповноважених суб'єктів права, спрямовані на регулювання їх поведінки). Відповідно міжгалузева класифікація договорів у межах консенсуальної теорії представлена нормативними договорами (форма позитивного права) та договорами — угодами / правочинами; в межах актової теорії — нормативними й індивідуальними договірними правовими актами, до яких віднесено загальноцивільні (побутові), шлюбні, спадкові, екологічні, трудові, господарські, зокрема комерційні (підприємницькі), договори тощо.

Прихильники тієї чи іншої теорії, що намагається пояснити сутність договору, дійшли висновку про те, що, незважаючи на відмінності між різногалузевими договірними конструкціями, *договір як загальноправовий засіб регулювання суспільних відносин має єдиний «стрижень»*. Наявність спільного «стрижня» є особливістю будь-яких загальноправових конструкцій, що використовуються у різних галузях права.

Загальний «стрижень» загальноправової юридичної конструкції «договір» більшість дослідників пояснюють за допомогою таких понять, як «консенсус», «угода», «згода», «домовленість».

При характеристиці договору особливе значення має його консенсуальність — договір і консенсус як стан згоди за спірними питаннями нерозривно взаємопов'язані. При цьому в одному випадку консенсус є необхідною передумовою правовідносин, у другому — результатом, якого прагнуть суб'єкти¹. А. Корецький до загальних елементів договірної конструкції, крім угоди сторін про встановлення прав та обов'язків, зараховує: намір сторін добровільно виконати договір; суб'єктивну виконуваність; юридичний дозвіл; забезпеченість заходами державного впливу. При цьому він зазначає, що вичленовування «скелету» договору та включення його (повністю або в основній своїй частині) у визначення поняття договору дозволить надати йому міжгалузевого характеру та розробити теоретико-правове вчення про договір. Конструктивні елементи юридичного договору створюють його своєрідний «каркас» (матрицю), наклавши який на конкретне суспільне відношення можна визначити, чи є останнє договором².

Договір — це правовий інструмент, за допомогою якого сторони виражають та узгоджують свою волю³. З. Юдін у договорі як універсаль-

¹ Див.: *Первушин А. Г.* Хозяйственный договор в деятельности предприятий сельского хозяйства. — М., 1976. — С. 131-135.

² Див.: *Корецкий А. Д.* Теоретико-правовые основы учения о договоре. — СПб., 2001. — С. 17-22.

³ Див.: *Смолков С. Н.* Недействительные сделки: вопросы теории и практики: Дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 03 / Моск. акад. экономики и права. — М., 2004. — С. 7.

ному регуляторі суспільних відносин вбачає наявність таких загальних елементів: 1) вільне волевиявлення; 2) згоду (домовленість) сторін за усіма істотними аспектами договору; 3) рівність сторін у договірних відносинах; 4) юридичні гарантії виконання договорів; 5) оплатний (за загальним правилом) характер дій сторін у вирішенні передбачених завдань; 6) взаємну відповідальність сторін за невиконання прийнятих обов'язків¹. О. Красавчиков, розкриває сутність договору за допомогою наступних ознак (характеристик): (а) будь-який договір виражається у згоді сторін; (б) договір — це правомірний юридичний акт, який спрямовано на встановлення, зміну чи припинення правового зв'язку його сторін; (в) універсальність договору (він є юридичною категорією більшості галузей права); (г) індивідуальність і неповторність будь-якого договору². До специфічних ознак, що дають змогу виокремити індивідуальний договір між інших правових явищ, О. Плюсіна відносить такі: 1) індивідуальний договір — це регулятор відносин між конкретними особами, і тільки для них його виконання є обов'язковим; 2) індивідуальний договір — це акт волевиявлень двох чи більше сторін; 3) піднормативний характер; 4) якість юридичного факту; 5) наявність певної процедури укладення та відповідної форми. З огляду на ці ознаки авторка розглядає індивідуальний договір як юридичний акт, що закріплює узгоджене волевиявлення сторін, містить індивідуально-визначені обов'язкові для них юридичні приписи та спрямований на регулювання й саморегулювання відносин між людьми, їх колективами та організаціями³.

Г. Дерев'янка вважає, що обов'язковими елементами договору (які у даному дослідженні одержали назву базових системоутворюючих. — В. М.) є: угода сторін; спрямованість угоди на досягнення відповідного правового результату, свобода вираження волі сторін⁴. Р. Халфіна зазначає, що договір становить собою угоду сторін, їх узгоджене волевиявлення, спрямоване на досягнення відповідного результату⁵. Б. Пугінський визначає договір як юридичний засіб організації конкретних зв'язків суб'єктів шляхом встановлення їх учасниками взаємних прав та обо-

¹ Див.: Юдін З. М. Вказ. праця. — С. 10.

² Див.: Красавчиков О. А. Гражданско-правовой договор и его функции / Под ред. Красавчикова О. А. — Свердловск, 1980. — С. 7-9.

³ Див.: Плюсіна О. В. Индивидуально-правовые договоры: природа, практика реализации и толкования: Дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 01 / Костром. гос. технолог. ун-т. — Кострома, 2003. — С. 15-16.

⁴ Див.: Дерев'янка Г. Ф. Договор: Лекция для студентов Новосибирского ин-та советской кооперативной торговли. — Новосибирск, 1966. — С. 3.

⁵ Див.: Халфина Р. О. Значение и сущность договора в советском социалистическом гражданском праве. — М., 1954. — С. 50.

в'язків, виконання яких спирається на державний примус¹. А. Бобкова розглядає договір, що опосередковує господарську діяльність, як правовий засіб організації конкретних виробничих і комерційних зв'язків суб'єктів господарської діяльності шляхом вільного формулювання та встановлення їх взаємних прав та обов'язків, виконання яких спирається на можливість застосування державного примусу². О. Беляневич тлумачить господарський договір як засноване на згоді сторін і зафіксоване у встановленій законом формі зобов'язання між суб'єктами господарювання, суб'єктами організаційно-господарських повноважень, негосподарюючими суб'єктами — юридичними особами, змістом якого є взаємні права та обов'язки у галузі господарської діяльності³.

Деякі дослідники заперечують визначення договору через термін «угода (домовленість)». Наприклад, В. Баранов відзначає, що терміни «угода», «домовленість», «контракт» мають розглядатися як синоніми поняття «договір», у зв'язку із чим неможливо за їх допомогою виявити сутність договору⁴. Однак в юридичному аспекті терміни «договір» та «угода (домовленість)» не є синонімами. Договорами слід вважати тільки ті юридично значущі угоди (домовленості), які слугують підставою виникнення (зміни чи припинення) правовідносин⁵.

Отже, як слушно відзначає Ш. Калабеков, такі поняття співвідносяться між собою як частина та ціле; відповідно термін «угода (домовленість)» є більш ширшим за своїм змістом, ніж термін «договір». Разом з тим він справедливо акцентує на тому, що *при використанні терміна «угода» маєтись на увазі, що її досягненню повинен передувати відповідний процес узгодження волі його учасників шляхом обговорень, переговорів*. У той же час низка договорів не є результатом переговорів у власному сенсі цього слова. Угода в таких договорах виражається у *згоді сторін підпорядкуватися заздалегідь підготовленим договірним умовам*. Саме з цих міркувань Ш. Калабеков пропонує будувати визначення договору не за допомогою терміна «угода (домовленість)», а використовуючи словосполучення «акт згоди»⁶. Безперечним аргументом на ко-

¹ Див.: Пугинский Б. И., Сафиуллин Д. Н. Правовая экономика: проблемы становления. — М., 1991. — С. 144.

² Див.: Бобкова А. Г. Правове забезпечення рекреаційної діяльності. — Донецьк, 2000. — С. 200.

³ Див.: Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія. — К., 2006. — С. 61-62.

⁴ Див.: Теория государства и права /Под ред. В. К. Бабаева. — М., 1999. — С. 274.

⁵ Див.: Некрасова М. Е. Вказ. праця. — С. 21.

⁶ Див.: Калабеков Ш. В. Вказ. праця. — С. 23-25.

ристь позиції Ш. Калабекова є передусім те, що при використанні поняття «угода» головна увага акцентується на досягненні між сторонами консенсусу щодо встановлення взаємних прав та обов'язків, в той час як *«акт згоди» своїм змістовим навантаженням охоплює як і цей аспект, так і те, що при вступі у договірні відносини сторони погодилися на виконання висунутих законодавцем імперативних вимог.*

По-перше, згідно з п. 4 ст. 179 ГК України при укладенні господарських договорів сторони можуть визначати їх зміст на основі: вільного волевиявлення, коли сторони мають право погоджувати на свій розсуд будь-які умови договору, що не суперечать законодавству; примірного договору, рекомендованого органом управління суб'єктам господарювання для використання при укладенні ними договорів, коли сторони мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені примірним договором, або доповнювати його зміст; типового договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України, чи у випадках, передбачених законом, іншим органом державної влади, коли *сторони не можуть відступати від змісту типового договору*, але мають право конкретизувати його умови; договору приєднання, запропонованого однією стороною для інших можливих суб'єктів, коли *ці суб'єкти у разі вступу в договір не мають права наполягати на його змісті*¹. По-друге, навіть, якщо у сфері підприємницької діяльності договір став наслідком переговорів, чітке нормування окремих параметрів здійснення такої діяльності (запровадження технічних регламентів, механізму квотування тощо) безпосередньо впливає на зміст деяких договірних умов (відповідно якості й кількості товару та ін.), тобто презумується, що сторони, уклавши відповідний договір, погодилися дотримуватися означених параметрів. По-третє, істотні умови з'являються у договорі внаслідок державного примусу (імперативної норми) чи узгодженої волі його сторін. Імперативна (примусова) норма діє незалежно від волі сторін (виключає автономію їх волі), відповідно існує презумпція, що при укладенні певного різновиду договору сторони погодилися на дію існуючих в договірному праві імперативних приписів. При цьому вирізняються два види велінь (імперативних приписів), що містяться в імперативній нормі, яка нормує договірні відносини щодо обов'язковості включення у договір: 1) певних умов з наданням сторонам свободи у формулюванні їх змісту (найбільш поширений вид велінь); 2) певних умов з уже чітко сформульованим змістом. Більш того, в окремих

¹ Див.: Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19-20, 21-22. – Ст. 14.

випадках укладення договору для однієї із сторін має обов'язковий характер (інакше кажучи, існує презумпція згоди сторони, яка здійснює той чи інший різновид господарської діяльності, підкорятися імперативним вимогам чинного законодавства в цій сфері). Наприклад, згідно із Законом України від 3 березня 1999 р. № 464-XIV «Про державне оборонне замовлення» державні замовники виходячи із затверджених основних показників оборонного замовлення, укладають з виконавцями державні контракти. Вибір виконавців оборонного замовлення здійснюється шляхом проведення державними замовниками конкурсів (тендерів) у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. У разі невизначення виконавця на конкурсній основі оборонне замовлення є обов'язковим, якщо воно не завдає збитків, і розміщується уповноваженим Кабінетом Міністрів України органом на: казенних підприємствах; державних підприємствах і організаціях; акціонерних товариствах, у статутному фонді яких контрольний пакет акцій належить державі; орендних підприємствах і організаціях, заснованих на державній власності; суб'єктах господарювання, які є єдиними виробниками або відповідно до законодавства України визнані такими, що займають монополію (домінуюче) становище на ринках тих видів товарів, які є предметом державного оборонного замовлення¹. Прикладом цього є те, що суб'єкти господарювання, які забезпечують споживачів електроенергією, зв'язком, послугами залізничного та інших видів транспорту, а у випадках, передбачених законом, також інші суб'єкти зобов'язані укладати договори з усіма спживачами їхньої продукції (послуг).

Як бачимо, договір, є багатогранним правовим феноменом, який одночасно виступає актом правовстановлення (у ньому проявляється автономія волі сторін щодо врегулювання їх взаємовідносин на власний розсуд, у межах дозволених законом — індивідуальне правове регулювання) та актом правореалізації (в таких її формах як додержання, виконання та використання). Отже, обов'язковим елементом договірної конструкції є акт згоди, який поєднує волю його учасників щодо встановлення, зміни або припинення їх взаємних прав та обов'язків у межах, окреслених законом, завдяки чому між ними утворюється правовий зв'язок.

Договір вважається укладеним, якщо між сторонами у передбачених законом порядку та формі досягнуто згоди щодо усіх його істотних умов. При цьому договір не просто виводить правила та регулює зв'язки, що виникли на його ґрунті, він безперервно впливає на них, коректує їх та управляє ними. Як головна ланка структури договору «акт згоди» не

¹ Див.: Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 17. – Ст. 111.

зникає з моменту виникнення зобов'язальних правовідносин, і тільки його існування продовжує дію договірних зобов'язань¹. У процесі виконання договору сторони за взаємною згодою можуть змінювати (коректувати) зміст договірних умов, припиняти зобов'язання, що виникли між ними, тощо. Між тим самі зобов'язання можуть мати у своїй підставі не тільки договір, а й інший юридичний факт (правопорушення, набуття, збереження майна без достатньої правової підстави). На необхідності дослідження теорії договору як складової частини теорії правового акта, якою охоплюються акти правотворчості, акти правозастосування (індивідуальні правові встановлення), акти тлумачення, наполягає також В. Іванов. У загальному масиві правових актів він вирізняє спільно здійснені у відповідній необхідній формі відокремлені волевиявлення двох або більше уповноважених суб'єктів права, спрямовані на регулювання поведінки цих чи інших суб'єктів, встановлюючи на основі згоди правовий результат. Одним із різновидів спільних правових актів є договір, котрий автор пропонує розглядати не як угоду, а як «акт згоди»; його унікальною ознакою він називає відокремленість волевиявлень його суб'єктів². Договору як акту згоди між його учасниками, відмічає Ш. А. Калабеков, притаманні такі ознаки: 1) визначення взаємних прав та обов'язків сторін; 2) обов'язкове передбачення певної поведінки; 3) спрямованість на виникнення або зміну прав та обов'язків сторін; 4) відповідна форма; 5) спрямованість на досягнення конкретної мети; 6) еквівалентний характер; 7) універсальність³. Слід звернути увагу на те, що поняття «елементи договору» (те, із чого утворюється власне договірна конструкція) та «ознаки договору» (властивості самих договірних відносин, що виникають на ґрунті укладеного між сторонами договору) не є рівнозначними. Так, правомірність, добровільність виконання, рівність сторін, взаємна відповідальність за виконання чи неналежне виконання, спрямованість на встановлення, зміну чи припинення прав та обов'язків, забезпеченість заходами державного впливу, оплатний характер тощо мусять розглядатися як ознаки договору (до речі, не всі з них мають універсальну природу).

В структурі правового акта, В. Іванов виділяє такі елементи: 1) суб'єкт (суб'єкти), статус якого (яких) дозволяє або зобов'язує здійснити акт;

¹ Див.: Казьмина М. А. Некоторые проблемы юридико-технического содержания договора и ответственности: Дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 03 / Рос. гос. ин-т интеллектуальной собственности. – М., 2006. – С. 31-32.

² Див.: Іванов В. В. Вказ. праця. – С. 23, 71, 138.

³ Див.: Калабеков Ш. В. Вказ. праця. – С. 37.

2) об'єкт; 3) зміст; 4) форма; 5) мета; 6) результат¹. Щодо структури договірної конструкції маємо зробити наступні зауваження. Дійсно, договір завжди здійснюється з певною метою, для якої він слугує засобом досягнення; договір не має юридичної сили, якщо його мета є протизаконною. Договір як акт згоди являє собою не просто розрізнені вольові дії кожної із сторін, він є виразом поєднання їх волі, що об'єктивується у згоді діяти відповідним чином, аби досягти бажаних результатів. При цьому запланований (бажаний) результат (результати) — це і є мета (цілі) договору, в той час як фактичний результат існує поза межами договірної конструкції та може не збігатися із запланованим (метою договору). Наприклад, комерційний договір укладається обома сторонами з метою одержання прибутку, при цьому не має значення, чи одержала фактично кожна із сторін прибуток. Що стосується об'єкта договору, то останній, на нашу думку, набуває якості самостійного сутнісного елемента тільки у договірних конструкціях, де домінує майновий компонент. У договорах, де превалює організаційний компонент (або майновий взагалі відсутній), «об'єкт договору» як певний корисний результат, що не має безпосереднього цінового вираження, поглинається поняттям «договірна мета» (запланований результат). Так, колективний договір укладається на основі чинного законодавства, прийнятих сторонами зобов'язань *з метою регулювання виробничих, трудових та соціально-економічних відносин і узгодження інтересів трудящих, власників та уповноважених ними органів*. Отже, нормування означених відносин, узгодження інтересів їх учасників є тим корисним результатом, який водночас слугує об'єктом (благам, з приводу одержання якого сторони вступили у договірні відносини) та метою колективного договору.

Нарешті, форма договору є не елементом його структури, а засобом вираження його змісту. Форма може обиратися майбутніми сторонами спільних актів самостійно чи приписуватися законом. За допомогою форми правовий акт стає доступним для сприйняття та відповідно, знаходить зовнішній вираз воля його учасників.

Підсумовуючи наведене, вважаємо, що *загальноправова конструкція договору в найбільш узагальненому вигляді становить систему, яка утворюється з таких елементів: 1) згоди щодо встановлення, зміни або припинення взаємних прав та обов'язків; 2) змісту договору як сукупності прав та обов'язків, зовнішньою формою вираження яких є договірні умови; 3) сторін договору як суб'єктів, що досягли згоди; 4) мети договору як форми усвідомлення інтересів, що реалізуються за його допомогою*.

¹ Див.: Іванов В. В. Вказ. праця. — С. 21-22.

Названі сутнісні елементи договірної конструкції виконують інтегративну функцію, оскільки дають змогу: 1) кваліфікувати ті чи інші суспільні відносини як договірні; 2) ідентифікувати ту чи іншу галузеву договірну конструкцію (саме вони віддзеркалюють специфіку відносин, підданих правовому впливу); 3) сформулювати юридичне поняття договору, трансформуючись у його істотні ознаки.

Ці елементи наповнюються специфічним змістовим навантаженням залежно від того, яку сферу впорядковує договір. Усі галузі права, де застосовується категорія «договір», вносять до неї певні особливості, свою специфіку, однак сутність договору при цьому залишається незмінною: договір — це акт згоди сторін про встановлення у межах, окреслених законом, їх взаємних прав та обов'язків, який здійснюється ними з певною метою (цілями). Нині ціла низка галузей, підгалузей права (цивільне, сімейне, трудове, господарське, адміністративне, міжнародне тощо) має у своєму правовому інструментарії означений правовий засіб, а самі договірні відносини стали популяризованим предметом теоретичних досліджень, проведення яких є актуальним та має велике теоретичне і практичне значення.

Надійшла до редколегії 13. 11. 06

Ю. Атаманова, кандидат юридичних наук (НЮА України)

Проблеми розбудови інноваційного права в контексті кодифікації інноваційного законодавства

Промислово розвинуті країни з останньої чверті XX ст. стали на шлях трансформації економіки в економіку нового типу — постіндустріальну, інформаційну, що припускає необхідність спрямування зусиль на широку підтримку та стимулювання проведення наукових розробок і випуску на їх основі продукції четвертого і п'ятого технологічних укладів, створення умов для залучення приватних інвестицій в інтелектуальний капітал, розв'язання проблеми забезпечення розвитку власної конкурентоздатності через якісне вдосконалення техніко-технологічних характеристик виробничих процесів та споживчих властивостей товарів. Їх успішний та суттєвий ривок в цьому напрямі актуалізував перед ін-